

Over levensverlenging en het moment van de dood

Toespraak tot twee werkgroepen van de Pauselijke Academie van Wetenschappen

19 oktober 1985

H. Paus Johannes Paulus II

1. Dames en heren,

Ik richt een allerhartelijkst welkom tot u allen. En ik verheug mij met de Pauselijke Academie van Wetenschappen en haar vermaarde voorzitter, prof. Carlos Chagas, erin te zijn geslaagd twee groepen van zo voortreffelijke geleerden te hebben samengebracht om zich te bezinnen op de thema's 'De kunstmatige verlenging van het leven en de bepaling van het nauwkeurige moment van de dood' en 'De wisselwerking tussen parasitische ziekten en voeding'.

Op de gespecialiseerde gebieden, welke deze thema's omvatten, geven de mannen en vrouwen van de wetenschap en geneeskunde nog een ander bewijs van hun verlangen om voor het welzijn van de mensheid te werken. De Kerk is in deze taak met u verbonden, want ook zij tracht de dienaar van de mensheid te zijn. Zoals ik in mijn eerste encycliek Redemptor Hominis heb gezegd: 'De kerk mag de mens niet in de steek laten wiens 'bestemming', dat wil zeggen wiens uitverkiezing, roeping, geboorte en dood, heil of verwerping, bijzonder nauw en onverbreekelijk met Christus zijn verbonden'. (1)

2. Uw aanwezigheid herinnert mij aan de Evangelieparabel over de barmhartige Samaritaan, die zorg droeg voor een ongenoemd man die door rovers van alles was beroofd en gewond was achtergelaten langs de weg. De gestalte van die barmhartige Samaritaan zie ik weerspiegeld in ieder van u, die door middel van de wetenschap en geneeskunde uw hulp biedt aan onbekende lijdens, zowel onder mensen in volle ontwikkeling als het leger van personen, getroffen door ziekten die door ondervoeding zijn veroorzaakt.

Voor de christen hebben leven en dood, gezondheid en ziekte een nieuwe betekenis door de woorden van de heilige Paulus: 'Niemand onzer leeft voor zichzelf en niemand sterft voor zichzelf. Zolang wij leven, leven wij voor de Heer, en sterven wij, dan sterven wij voor de Heer. Of wij leven of sterven, de Heer behoren wij toe' (Rom. 14, 17-18).

Deze woorden hebben grote betekenis en bieden hoop voor ons die in Christus geloven; ook niet-christenen die de kerk hoogacht en met wie zij wenst samen te werken, begrijpen dat er binnen het mysterie van leven en dood waarden liggen, die alle aardse schatten te boven gaan.

3. Wanneer wij het thema benaderen, dat u in uw eerste groep hebt behandeld, 'De kunstmatige verlenging van het leven en de bepaling van het nauwkeurige moment van de dood', dan doen wij dat met twee fundamentele overtuigingen, namelijk: leven is een schat; de dood is een natuurlijk gebeuren.

Daar leven inderdaad een schat is, is het passend dat wetenschappers het onderzoek bevorderen, dat het menselijke leven kan versterken en verlengen en dat artsen goed zijn geïnformeerd over de meest geavanceerde wetenschappelijke middelen, die voor hun op het gebied van de geneeskunde ter beschikking

staan.

Natuurgeleerden en artsen zijn geroepen hun bekwaamheid en krachten in dienst te stellen van het leven. Zij mogen het nooit om de een of andere reden of in een of ander geval onderdrukken. Voor allen die een diep besef hebben van de verheven waarde van de menselijke persoon, niet-gelovigen evenzeer als gelovigen, is euthanasie een misdaad waaraan op geen enkele manier mag worden meegewerkt of zelfs mee ingestemd. Natuurgeleerden en artsen mogen zichzelf niet beschouwen als heren van het leven, maar als deskundige en edelmoedige dienaren ervan. Alleen God die de menselijke persoon met een onsterfelijke ziel schiep en het menselijk lichaam verlostte met de gave van de verrijzenis, is de Heer van het leven.

4. Het is de taak van de artsen en verpleegkundigen de zieken de behandeling te geven, welke hen zal helpen genezen en welke hen zal helpen hun lijden met waardigheid te dragen. Zelfs als zieken ongeneeslijk zijn, zijn zij nooit ongeschikt voor behandeling; welke hun toestand ook is, zij moeten passend worden verzorgd.

Onder de nuttige en geoorloofde behandelingsvormen bestaat het gebruik van pijnstillers. Hoewel sommige mensen lijden zonder verzachting kunnen verdragen, vermindert pijn voor de meesten hun morele krachten. Wanneer men evenwel het gebruik ervan beschouwt, moet men de leer in acht nemen welke vervat ligt in de verklaring, die op 4 juni 1980 is uitgegeven door de Congregatie voor de Geloofsleer: 'Toch vereisen die pijnstillende middelen waardoor de zieken hun bewustzijn verliezen, een bijzondere beschouwing. Het is namelijk van groot belang dat de mensen niet alleen aan hun morele verplichtingen en voorschriften kunnen voldoen, maar ook dat ze welbewust Christus tegemoet kunnen gaan'. (2)

5. De geneesheer is niet de heer van het leven, maar hij is ook niet degene die over de dood beslist. De dood is een onontkoombaar feit van het menselijk leven en het gebruik van middelen om haar te vermijden moeten rekening houden met de menselijke omstandigheden. Ten aanzien van het gebruik van gewone en buitengewone middelen sprak de Kerk zich in de volgende bewoordingen uit in de verklaring, welke ik zojuist heb vermeld: 'Als andere middelen niet voldoende zijn, mag men met toestemming van de zieke middelen aanwenden die de jongste ontdekkingen van de medische wetenschap hebben opgeleverd, ook al zijn die nog niet voldoende experimenteel bewezen en houden ze nog een zeker risico in ... Eveneens is het met toestemming van de zieke geoorloofd het gebruik van die middelen te staken, telkens wanneer er geen hoop meer is op een goede afloop. Maar om dat besluit te nemen moet rekening worden gehouden met het terechte verlangen van de zieke en zijn familie alsmede met de mening van in de kwestie ervaren artsen ... Het is ook geoorloofd zich tevreden te stellen met de gewone middelen die de medische wetenschap kan verschaffen. Daarom kan aan niemand de plicht worden opgelegd een geneeswijze aan te wenden die, ofschoon reeds in gebruik, toch nog niet zonder gevaar is of al te lastig ... Wanneer de dood, die door geen geneesmiddelen tegen te houden is, op handen is, is het in geweten geoorloofd het plan op te vatten aan de verzorgingswijze te verzaken, die slechts een hachelijk en smartvol rekken van het leven zou betekenen, zonder evenwel de gewone zorgen na te laten die men in dergelijke gevallen aan een zieke verschuldigd is'. (3)

6. Wij zijn u dankbaar, dames en heren, de wetenschappelijke problemen rond de poging het moment van de dood nauwkeurig te bestuderen. Kennis van deze problemen is wezenlijk om met een oprecht moreel geweten te beslissen over de keuze van gewone en buitengewone vormen van behandeling en zich in te laten met de belangrijke morele en juridische aspecten van transplantaties. Het helpt ons ook in de verdere overweging of thuis of het ziekenhuis de meest geschikte plaats is voor de behandeling van de zieke en vooral van de ongeneeslijke zieke.

Het recht een goede behandeling te ontvangen en het recht met waardigheid te mogen sterven vragen thuis en in het ziekenhuis menselijke en materiële middelen, die het gemak en de waardigheid van de zieke waarborgen. Het mag zieken en vooral stervenden niet ontbreken aan de genegenheid van hun gezinnen, de zorg van de

artsen en verpleegkundigen en de steun van hun vrienden.

Behalve alle menselijke vertroosting kan niemand de enorme steun ontgaan, welke de stervenden en hun gezinnen wordt geboden door het geloof in God en de hoop op het eeuwig leven. Ik zou daarom de ziekenhuizen, artsen en bovenal alle verwanten willen vragen, vooral in het huidige secularisatieklimaat, het voor de zieke gemakkelijk te maken tot God te komen, daar zij in hun ziekte nieuwe vragen en verlangens ervaren, die alleen in God een antwoord kunnen vinden.

7. In veel gebieden van de wereld is de kwestie, welke u bent beginnen te bestuderen in uw tweede werkgroep van enorm belang, namelijk de kwestie van de ondervoeding. Hier is het probleem niet alleen een gebrek aan voedsel, maar ook de hoedanigheid van het voedsel, of het al of niet geschikt is voor de gezonde ontwikkeling van de hele persoon. Ondervoeding veroorzaakt ziekten, die de ontwikkeling van het lichaam verhinderen en eveneens de groei en volle ontwikkeling van verstand en wil in de weg staan.

Het onderzoek dat tot nu toe is uitgevoerd en dat u nu met grotere nauwkeurigheid bestudeert op dit colloquium, streeft naar het vaststellen en behandelen van ziekten die verband houden met ondervoeding. Tegelijkertijd wijst het op de behoefte behandelingsmethoden toe te passen en te verbeteren, methoden die voedsel kunnen produceren met alle bestanddelen, die de geschikte menselijke bestaansmiddelen en de volle lichamelijke en geestelijke ontwikkeling van de persoon kunnen waarborgen.

Het is mijn vurige hoop en gebed, dat uw besprekingen de regeringen en volkeren van de economisch meer gevorderde landen zullen aanmoedigen de bevolkingen te helpen, die het zwaarst door ondervoeding zijn getroffen.

8. Dames en heren, de katholieke Kerk die op de aanstaande wereldsynode van bisschoppen de twintigste verjaardag van het Tweede Vaticaans Concilie wil vieren, bekrachtigt de woorden die de concilievaders richtten tot de mannen en vrouwen van het intellect en de wetenschap: 'Wij konden het contact met u niet negeren. Uw weg is de onze. Uw paden lopen steeds evenwijdig aan de onze. Wij zijn de vrienden van uw roeping als beoefenaars van de wetenschap, de deelgenoten van uw inspanningen, de bewonderaars van uw veroveringen en, als het nodig is, de troosters van uw ontmoedigingen en uw mislukkingen'. (4)

Met deze gevoelens roep ik de zegeningen van God, de Heer van het leven, af over de Pauselijke academie van wetenschappen, over al de leden van deze twee werkgroepen en over uw gezinnen.

Noten

1. Paus Johannes Paulus II, Encycliek, De Verlosser van de mensen, Redemptor Hominis (4 mrt 1979), 14.
2. Curie, Congregatie voor de Geloofsleer, Verklaring over euthanasie, Iura et Bona (5 mei 1980).
3. Curie, Congregatie voor de Geloofsleer, Verklaring over euthanasie, Iura et Bona (5 mei 1980).
4. 2e Vaticaans Concilie, Overig document, Boodschap aan de mensen van het intellect en van de wetenschap (7 dec 1965).

© 1985, Archief van Kerken, pag 737-740

To the participants of the Working Groups on The Artificial Prolongation of Life and the Determination of the Exact Moment of Death and The Interaction of Parasitic Diseases and Nutrition

Pope John Paul II
19 October 1985

Ladies and Gentlemen,

1. I extend a most cordial welcome to all of you. And I rejoice with the Pontifical Academy of Sciences and its illustrious President, Professor Carlos Chagas, for having succeeded in bringing together two groups of such distinguished scientists to reflect on the themes: "The Artificial Prolongation of Life and the Determination of the Exact Moment of Death", and "The Interaction of Parasitic Diseases and Nutrition".

In the specialized areas encompassed by these themes, the men and women of science and medicine give yet another proof of their desire to work for the good of humanity. The Church is joined with you in this task, for she too seeks to be the servant of humanity. As I said in my first Encyclical, *Redemptor Hominis*: "The Church cannot abandon man, for his 'destiny', that is to say, his election, calling, birth and death, salvation or perdition, is so closely and unbreakably linked with Christ" (No. 14).

2. Your presence reminds me of the Gospel parable of the Good Samaritan, the one who cared for an unnamed person who had been stripped of everything by robbers and left wounded at the side of the road. The figure of that Good Samaritan I see reflected in each one of you, who by means of science and medicine offer your care to nameless sufferers, both among peoples in full development and among the hosts of those individuals afflicted by diseases caused by malnutrition.

For Christians, life and death, health and sickness, are given fresh meaning by the words of Saint Paul: "None of us lives to himself, and none of us dies to himself. If we live, we live to the Lord, and if we die, we die to the Lord; so then, whether we live or whether we die, we are the Lord's" (Rom 14:7-8).

These words offer great meaning and hope to us who believe in Christ; non-Christians, too, whom the Church esteems and with whom she wishes to collaborate, understand that within the mystery of life and death there are values which transcend all earthly treasures.

3. When we approach the theme which you have dealt with in your first Group, "The Artificial Prolongation of Life and the Determination of the Exact Moment of Death" we do so with two fundamental convictions, namely: Life is a treasure; Death is a natural event.

Since life is indeed a treasure, it is appropriate that scientists promote research which can enhance and prolong human life and that physicians be well informed of the most advanced scientific means available to them in the field of medicine.

Scientists and physicians are called to place their skill and energy at the service of life. They can never, for any reason or in any case, suppress it. For all who have a keen sense of the supreme value of the human person, believers and non-believers alike, euthanasia is a crime in which one must in no way cooperate or even consent to. Scientists and physicians must not regard themselves as the lords of life but as its skilled and generous servants. Only God who created the human person with an immortal soul and saved the human body with the gift of the Resurrection is the Lord of life.

4. It is the task of doctors and medical workers to give the sick the treatment which will help to cure them and which will aid them to bear their sufferings with dignity. Even when the sick are incurable they are never untreatable: whatever their condition, appropriate care should be provided for them.

Among the useful and licit forms of treatment is the use of painkillers. Although some people may be able to accept suffering without alleviation, for the majority pain diminishes their moral strength. Nevertheless, when considering the use of these, it is necessary to observe the teaching contained in the Declaration issued on 4 June 1980 by the Congregation for the Doctrine of the Faith: "Painkillers that cause unconsciousness need special consideration. For a person not only has to be able to satisfy his or her moral duties and family

obligations; he or she also has to prepare himself or herself with full consciousness for meeting Christ”.

5. The physician is not the lord of life, but neither is he the conqueror of death. Death is an inevitable fact of human life, and the use of means for avoiding it must take into account the human condition. With regard to the use of ordinary and extraordinary means, the Church expressed herself in the following terms in the Declaration which I have just mentioned: “If there are no other sufficient remedies, it is permitted, with the patient’s consent, to have recourse to the means provided by the most advanced medical techniques, even if these means are still at the experimental stage and are not without a certain risk... It is also permitted, with the patient’s consent, to interrupt these means, where the results fall short of expectations. But for such a decision to be made, account will have to be taken of the reasonable wishes of the patient and the patient’s family, as also of the advice of the doctors who are specially competent in the matter.... It is also permissible to make do with the normal means that medicine can offer. Therefore one cannot impose on anyone the obligation to have recourse to a technique which is already in use but which carries a risk or is burdensome .... When inevitable death is imminent in spite of the means used, it is permitted in conscience to take the decision to refuse forms of treatment that would only secure a precarious and burdensome prolongation of life, so long as the normal care due to the sick person in similar cases is not interrupted”.

6. We are grateful to you, Ladies and Gentlemen, for having studied in detail the scientific problems connected with attempting to define the moment of death. A knowledge of these problems is essential for deciding with a sincere moral conscience the choice of ordinary or extraordinary forms of treatment, and for dealing with the important moral and legal aspects of transplants. It also helps us in the further consideration of whether the home or the hospital is the more suitable place for treatment of the sick and especially of the incurable.

The right to receive good treatment and the right to be able to die with dignity demand human and material resources, at home and in hospital, which ensure the comfort and dignity of the sick. Those who are sick and above all the dying must not lack the affection of their families, the care of doctors and nurses and the support of their friends.

Over and above all human comforts, no one can fail to see the enormous help given to the dying and their families by faith in God and by hope in eternal life. I would therefore ask hospitals, doctors and above all relatives, especially in the present climate of secularization, to make it easy for the sick to come to God, since in their illness they experience new questions and anxieties which only in God can find an answer.

7. In many areas of the world the matter which you have begun to study in your second Working Group has immense importance, namely the question of malnutrition. Here the problem is not merely that of a scarcity of food but also the quality of food, whether it is suitable or not for the healthy development of the whole person. Malnutrition gives rise to diseases which hinder the development of the body and likewise impede the growth and maturity of intellect and will.

The research which has been completed so far and which you are now examining in greater detail in this colloquium aims at identifying and treating the diseases associated with malnutrition. At the same time, it points to the need of adapting and improving methods of cultivation, methods which are capable of producing food with all the elements that can ensure proper human subsistence and the full physical and mental development of the person.

It is my fervent hope and prayer that your deliberations will encourage the governments and peoples of the economically more advanced countries to help the populations more severely affected by malnutrition.

8. Ladies and Gentlemen, the Catholic Church, which in the coming World Synod of Bishops will celebrate the twentieth anniversary of the Second Vatican Council, reconfirms the words which the Council Fathers addressed

to the men and women of thought and science: "Our paths could not fail to cross. Your road is ours. Your paths are never foreign to ours. We are the friends of your vocation as searchers, companions in your labours, admirers of your successes, and, if necessary, consolers in your discouragement and your failures".

It is with these sentiments that I invoke the blessings of God, the Lord of life, upon the Pontifical Academy of Sciences, upon all the members of the two present Working Groups and upon your families.